

УДК 821.581-2.09

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.26.2.55>

**ІДЕЙНО-ЕСТЕТИЧНА ТА КОМПОЗИЦІЙНО-СЮЖЕТНА СПЕЦИФІКА
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДРАМИ СЯ ЯНЯ
«АРОМАТНІ ТРАВИ НА ГОРИЗОНТІ»**

**IDEOLOGICAL-AESTHETIC AND COMPOSITION-PLOT SPECIFICITY
OF SOCIAL- PSYCHOLOGICAL DRAMA BY XIA YAN
"FRAGRANT FLOWERS ON THE HORIZON"**

Шеремет А.О.,

orcid.org/0000-0002-9983-0009

*викладач кафедри китайської мови та перекладу
Київського університету імені Бориса Грінченка*

Стаття присвячена особливостям драматургічної творчості Ся Яня (夏衍, 1900–1995) – китайського режисера та драматурга першої половини XX ст. Ся Янь – активний учасник руху за становлення нового китайського театру. Творчість китайського драматурга, письменника, журналіста, сценариста та режисера Ся Яня справила значний вплив на історію сучасної китайської драми: його унікальний тип драматичного мистецтва знаменував новий етап у розвитку китайської драматичної літератури. Ся Янь зробив чимало для кінематографу своєї епохи і будучи вже досвідченим сценаристом, маючи за плечима декілька кінострічок, які отримали визнання у кіноіндустрії, зацікавився *розмовною драмою* та її сценічним втіленням. Звісно, багатий досвід не міг не відобразитись на драматургічній творчості. У драмі «Ароматні трави на горизонті» Ся Янь порушує велику кількість питань, розкриває актуальну соціальну тематику, заглиблюється у внутрішні протиріччя, любовні перипетії, розкриває тонкощі конфлікту поколінь, торкається важливих для його часу суспільних проблем. Автор зосереджується на житті своїх персонажів, їх думках, переживаннях, психологічному та духовному стані, а це все у сукупності дає змогу визначити «Ароматні трави на горизонті» як соціально-психологічну драму. Мета роботи – визначити ключові особливості соціально-психологічної драми Ся Яня «Ароматні трави на горизонті» (《芳草天涯》), дослідити її тематично-ідейну основу, особливості конфлікту та структуру образної системи. Зазначена мета статті визначила потребу застосування таких методів дослідження: культурно-історичного аналізу (для визначення зв'язків між соціально-побутовими та літературними зрушеннями у першій половині XX століття в Китаї), біографічного (висвітлення аспектів життя драматурга, його суспільно політичної та творчої діяльності та їх впливу на формування персонального стилю автора) та структурно-типологічного (розкриття соціально-психологічної специфіки драми Ся Яня) аналізів.

Ключові слова: театр, Китай, драматургія, розмовна драма, соціально-психологічна драма.

The article is devoted to the peculiarities of the dramatic work of Xia Yan (夏衍, 1900–1995), a Chinese director and playwright of the first half of the 20th century. Xia Yan is an active participant in the movement for the establishment of a new Chinese theater. The work of the Chinese playwright, writer, journalist, screenwriter and director Xia Yan had a significant impact on the history of modern Chinese drama: his unique type of dramatic art marked a new stage in the development of Chinese dramatic literature. Xia Yan did a lot for the cinema of his era and, being already an experienced screenwriter, with several films under his belt that received recognition in the film industry, he became interested in spoken drama and its stage embodiment. Of course, the rich experience could not fail to be reflected in the dramatic work. In the drama "Fragrant Flowers on the Horizon" Xia Yan raises a large number of questions, reveals relevant social issues, delves into internal contradictions, love vicissitudes, reveals the intricacies of the conflict of generations, touches on important social problems of his time. The author focuses on the lives of his characters, their thoughts, experiences, psychological and spiritual state, and all this together makes it possible to define "Fragrant Flowers on the Horizon" as a socio-psychological drama. The purpose of the work is to determine the key features of Xia Yan's socio-psychological drama "Fragrant Flowers on the Horizon" (《芳草天涯》), to investigate its thematic and ideological basis, features of the conflict and the structure of the image system. The specified goal of the article determined the need to apply the following research methods: cultural and historical analysis (to determine the connections between social, everyday and literary shifts in the first half of the 20th century in China), biographical (coverage of aspects of the playwright's life, his social status creative and creative activities and their influence on the formation of the author's personal style) and structural-typological (revelation of the socio-psychological specificity of Xia Yan's drama) analyses.

Key words: theater, China, drama, spoken drama, socio-psychological drama.

Постановка проблеми. Життєвий шлях Ся Яня нерозривно пов'язаний із його творчістю. Попри активну кінематографічну діяльність, драматургія теж стала невід'ємною частиною його творчого шляху. Поряд із найбільш популярними драматичними творами Ся Яня («Бадили фашизму» (, «Під дахами Шанхаю»), п'єса «Ароматні трави на горизонті» тривалий час залишалися на маргінесах, не викликаючи належної зацікавленості глядацької аудиторії. Причина криється в тому, що соціально-психологічна тематика цієї драми у складний період політичних зрушень 40-х рр. XX ст. була не на часі, тож лише з часом знайшла свого читача. Висвітлюючи, на перший погляд, любовну історію та сімейні перипетії, драма «Ароматні трави на горизонті» піднімає набагато глибші питання, що давно стали дискусійними у західноєвропейському світі, в той час як китайське суспільство відкрило їх для себе роками пізніше.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Варто зазначити, що сучасне вивчення літературної творчості Ся Яня зумовлено необхідністю спростування поширеного уявлення про те, що творчість Ся Яня обмежується написанням сценаріїв до фільмів. Саме тому його життя та драматургічна творчість і досі залишаються недостатньо вивченими, адже основна увага здебільшого приділялась дослідженню його кінематографічної діяльності. У цьому аспекті ґрунтовними можна назвати дослідження китайських науковців (Чжан Цзюньсян, Ке Лін, Чжи Сяовей). Позаяк, окремі драматургічні твори Ся Яня («Бадили фашизму», «Під дахами Шанхаю») розглядаються у працях деяких американських науковців (К. Дентон, К. Маккерас, Б. Макдугал) у загальному контексті розвитку китайської драми. Тож основним джерелом інформації про художній метод і дра-

матургію Ся Яня залишаються його власні публікації. В українській науці майже відсутні праці, присвячені вивченню творчості Ся Яня. Окремі статті, що висвітлюють особливості творів драматурга належать О. Воробей.

Постановка завдання: окреслити ідейно-естетичну та композиційно-сюжетну специфіку драми Ся Яня «Ароматні трави на горизонті», як зразка соціально-психологічної драми у китайському літературному просторі першої половини XX ст.

Виклад основного матеріалу. Драматург жив у непростий для Китаю час і переломні події китайської історії неодмінно відобразились у його драматичних творах. Зокрема, активний рух за становлення нового театру став поштовхом до написання Ся Янем чи не найкращого драматургічного твору першої половини XX ст. – «Сай Цзінхуа» (《赛金花》), світове поширення ідей фашизму на початку 40-х. років переростає для Ся Яня у написання п'єси «Бадили фашизму» (《法西斯细菌》), на соціально-політичну кризу драматург відгукується п'єсою «Під дахами Шанхаю», а події Другої світової війни, поширення у світі феміністичних ідей та скрутне становище інтелігенції наприкінці першої половини XX ст. виливаються у соціально-психологічну драму «Ароматні трави на горизонті».

Художня витонченість та простота викладу робить п'єсу «Ароматні трави на горизонті» зразком найвищого рівня драматургічної творчості Ся Яня. Концентрація автора на психологічному стані дійових осіб, відображення внутрішнього світу героїв та підкреслення внутрішніх переживань дають змогу глибше зрозуміти ідейну наповненість соціально-психологічної драми, метою якої було переосмислення суспільних, внутрішньо сімейних та особистих цінностей.

Після проголошення КНР у 1945 р. у м. Чунцін під керівництвом Цзін Шаня¹(金山, 1911–1982) вперше було поставлено драму Ся Яня «Ароматні трави на горизонті», яка стала своєрідною авторською рефлексією на події періоду китайсько-японської війни: це була надзвичайна та несподівана у своєму конфуціанському висвітленні історія про кохання та подружнє життя серед інтелектуалів-біженців у м. Гуйлін [1, с. 310].

Як зазначає професорка Інституту літератури Цзінанського університету Ван Фенсянь (王凤仙), «Ароматні трави над горизонтом» є драматичним твором, що був несправедливо розкритикований через абсолютно неполітичну та любовну тематику, хоча за своєю художньою цінністю, саме цей твір демонструє чи не найвищий рівень драматичної майстерності Ся Яня. Сучасні стан суспільства та його тенденції сприяють переосмисленню та переоцінці усього матеріалу драми [2].

Послідовне розкриття внутрішнього неблагополуччя й трагізму, які приховані під зовнішньою оболонкою стає можливим завдяки вправно застосованій автором аналітичній композиції драми «Ароматні трави на горизонті». Використання аналітичної композиції зумовлено необхідністю продемонструвати невідповідності між зовнішніми проявами життя і його внутрішньою суттю. Драматург був чудово знайомий із проблемами, з якими люди стикаються у повсякденному житті, тож розумів, що зовнішнє благополуччя часто приховує трагедію. Аналітична композиція у Ся Яня означає викриття внутрішнього трагізму, який ховається за зовнішньою спокійною дійсністю. Так поступово викривається внутрішня суть непорозуміння у шлюби Чжихуея та Юнфен, романтичні стосунки професора із Сяююнь, причини від'їзду Сюй Найчена на фронт.

П'єсу Ся Яня «Ароматні трави над горизонтом» [3] ми визначаємо як соціально-психологічну драму, оскільки в ній, як і в кращих світових зразках цього літературного напрямку (Г. Ібсен «Ляльковий дім», Г. Гауптман «Перед заходом сонця», І. Франко «Украдене щастя») змальовуються високоінтелектуальні людські характери та досить складні переживання, а основна увага з побутових обставин переноситься на психологію персонажів: Ся Янь не описує головні події, навколо яких розгортається сюжет, а ставить перед собою завдання розкрити вплив цих подій на персонажів.

Тематично-ідейна основа

Сюжет соціально-психологічної драми, Ся Яня «Ароматні трави на горизонті», що виникла як відгук на суспільно-політичні події кінця першої половини XX ст., розгортається протягом чотирьох дій і охоплює часові рамки весни та літа 1945 року, що історично належать до періоду Другої світової війни та протистояння Комуністичної партії Китаю та Гоміндану. Події розпочинаються у Гуйліні, перед нами постає будинок редактора місцевої щоденної газети Мен Венсю та його дружини пані Мен. До початку воєнних дій протягом десяти років вони проживали у Гонконгу, але після його падіння змушені були рятуватись втечею. До подружжя Мен приїжджає їх давній знайомий Шан Чжихуей. Він професор психології в університеті, котрій разом зі своєю дружиною проживає у Гуанчжоу. Уже з перших слів їх діалогу з паном Мен ми розуміємо, що саме непорозуміння із дружиною стали причиною його приїзду до Гуйліня.

Незабаром перед читачем з'являються ще двоє дійових осіб: племінниця пана Мен Сяююнь та її друг Сюй Найчен. Їх поява вводить конфлікт поколінь між Сяююнь та пані Мен. Сяююнь повна протилежність уже знайомій буркотливій пані Мен, вона постає легкою, розважливою та невимушеною, тож і викликає симпатію читача. Окрім цього, вводиться любовний конфлікт, що полягає у невизначеності стосунків дівчини із Сюй Найченем. Зі слів пані Мен дізнаємось, що вони проводять багато часу разом, однак автор не наводить підтверджень їх романтичного зв'язку. Наприкінці першої дії приходить звістка про приїзд дружини Чжихуея – Ши Юнфен. З її приїздом постане конфлікт у подружжі професора, який підсиляться стосунками, що встигли зав'язатись між ним та Сяююнь.

«Ароматні трави на горизонті» – перша п'єса Ся Яня, що повністю присвячена темі кохання та шлюбу, а її події розгортаються на тлі загрози вторгнення японських військ до м. Гуйлінь у 1945 р. Попри це, роздуми драматурга виходять далеко за рамки часу та суспільства, занурюючи читача у глибини життя та побуту. У «Ароматних травах на горизонті», як у зразку *розмовної драми*², піднімається питання подолання усталеної системи

¹ Цзін Шань (金山, 1911–1982) – китайський актор, один із видатних представників «золотої епохи» шанхайського кіно. Здобув популярність після зйомок у фільмі «Опівнічна пісня» (《夜半歌聲》) у 1937 р.

² Розмовна драма (话剧) стала кінцевим результатом інтуїтивних пошуків китайських драматургів I пол. XX ст., які намагалися залишити діалогічно-монологічну структуру цивілізованого театру, але надати п'єсам аутентичного характеру. Зокрема для розмовної драми характерними стали наступні формальні та змістові особливості: п'єса складається з дій та сцен, розташованих у хронологічному порядку з причинно-наслідковим зв'язком; дія розмовної драми передається у діалогічно-монологічній формі, яка обов'язково фіксується у детально прописаному сценарії, що запобігає виникненню імпровізації на сцені [5, с. 9–10].

сімейних відносин. Це поєднувалось із питаннями про роль жінки у суспільстві [4, с. 139–143].

Структура п'єси проста та лаконічна, однак не переходить межу до «одноманітності та розпливчатості». Основою для драми став любовний конфлікт представників інтелігенції у розпал війни та дезорієнтації населення. Багате соціальне життя тут об'єднується воедино, що дозволяє автору сконцентрувати багаточисельних персонажів у шести ролях і перетворює п'єсу на найменш чисельну за кількістю персонажів та найбільш концентровану за сюжетом, а також вродженим та інтенсивним конфліктом в усій творчості Ся Яня. Весь твір висвітлює просту, але напружену історію, зосереджену на проблемах та болях сімейного життя професора університету Шан Чжихуея (尚志恢). Головна ідея представлена досить природньо та глибоко. Авторський метод змушує його героїв сперечатись у їх тривіальному житті та переживати потрясіння у емоційному світі, внаслідок чого у їх сімейних суперечках знаходять своє відображення соціальні конфлікти, що відображають ті буремні часи [6, с. 306].

Зіткнення внутрішніх поривань героя з соціальними обставинами, глибоко розкриває психологію персонажів, їхні вчинки, думки і почуття, що свідчать про стан суспільних відносин і про їх вплив на духовний світ людини. Юнфен, здобувши престижну освіту, мала можливість самореалізуватись і відійти від старих суспільних уявлень про роль жінки. Вона мала можливість самостійно вирішити свою долю. Все ж, жінка виходить заміж, з надією на щасливе життя із коханим чоловіком, але реальність шлюбу розбила її ілюзії. Юнфен перетворила себе на домогосподарку, що нездатна знаходити радість у своєму житті. У складних, часто екстремальних життєвих ситуаціях, розкриваються багатогранні характери героїв у всьому розмаїтті їхнього психологічного функціонування в контексті соціального середовища. Сяюнь, яка протягом усього твору здається розважливою та несерйозною, врешті присвячує себе суспільству та, із наближенням воєнної загрози, стає членом добровільного загону для допомоги на передовій.

П'єса Ся Яня «Ароматні трави над горизонтом» характеризується увагою автора до життя героїв, подробиць побуту (на початку першої дії читач має змогу ознайомитись із детальним описом помешкання сім'ї Мен та місцем, де воно розташоване). У цих творах увагу сконцентровано на побутовому конфлікті, який в більшості випадків є зовнішнім і поглиблюється конфліктом внутрішнім, що відображає істотні соціальні та особистісні протиріччя. Головним у соціально-пси-

хологічній драмі завжди є внутрішній світ героя, аналіз його духовного стану, тож вчинки персонажів обов'язково отримують психологічне пояснення. Розвиток особистості героя та відкриття її читачеві, формування його етичних принципів у зображенні драматургом проходить через складні протиріччя та внутрішні пошуки.

Особливості конфлікту

У драмі Ся Яня конфлікт не є окремою категорією, а поступово розвивається із кожною наступною дією. Основний любовний конфлікт драми «Ароматні трави на горизонті» Ся Янь залишає за полем зору читача, але зосереджується цьому конфлікті як на основному русії дії. На передній план автор виносить викликані цим конфліктом психологічні переживання персонажів, його наслідки та вплив на життя дійових осіб. Тож кожна дія у п'єсі протікає в оточенні конфліктів та зіткнень, піддається тиску обставин та характерів. Ці конфлікти сприяють виникненню дій та реакцій, що у визначений автором момент створюють необхідність їх вирішення.

Конфлікти у соціально-психологічній драмі «Ароматні трави на горизонті» можна класифікувати за трьома категоріями:

- *соціальний* – зіткнення природних людських прагнень із застиглими догмами суспільства, вибір між особистим щастям та суспільним обов'язком (Сюй Найчен вибирає громадський обов'язок);

- *сюжетний* – любовний зв'язок Сяюнь та уже одруженого професора Шан Чжихуея, що суперечить життєустрою та законам того часу;

- *психологічний* – переживання та духовна боротьба персонажів, їх бажання по-справжньому розібратись у своєму житті, усвідомити себе.

Проблематика драматургічної діяльності Ся Яня здебільшого розглядалась лише в наукових працях китайських (Чень Шоучжу (陈瘦竹), Ке Мін (克明), Чжан Ін (张颖) та американських (Дж. Бейкер, Дж. Говард Ларсон, Дж. Гайден) науковців, здебільшого акцентуючись на знакових творах драматурга – «Бацили фашизму» та «Під дахами Шанхаю», адже саме тут описано теми, які хвилювали суспільство у буремні часи першої половини ХХ ст. Соціально-політична тематика приваблювала глядача своїм чесним викладом подій, якими жило тогочасне китайське суспільство і які були русієм навколишніх змін. Цим пояснюється певне зниження уваги до знакового твору Ся Яня «Ароматні трави на горизонті», чия любовна тематика та тема гендерної рівності не була сприйнята у часи громадянської війни, однак виявилась актуальною не лише декількома декадами пізніше, але й сьогодні.

Структура образної системи

За усіма шістьма героями п'єси «Ароматні трави на горизонті», кожен з яких є представником інтелігенції, особистістю із власним бекграундом, спостерігається розвиток характеру від початку і до кінця твору, що, до речі, більше відповідає класичній побудові образу героя у прозі, аніж драмі.

Варто сказати, що найрадикальнішим із них виявляється молодий юнак на ім'я Сюй Найчен, якому стало під силу перемогти власні почуття та повністю віддати себе задля спільного добра. На противагу цьому чоловічому образу Ся Янь вводить дівчину Сяююнь – найменш досвідчену серед усіх, безвідповідальність та нестримна поведінка якої стали причиною основного конфлікту, але, врешті решт, вона наслідує свого товариша Найчена. Головний герой, Шан Чжихуей, який є типовим представником інтелігенції, блискуче проявляє себе у будь-якій теоретичній дискусії, однак насправді виявляється найслабшою особистістю, егоїстичним та повністю загубленим у реальному житті. Іронічно, що буржуазний та ліберальний пан Мен, здається найбільш урівноваженим серед усіх, в основному завдяки його природній толерантності та прагненню допомогти іншим. Жіночі персонажі – пані Мен та Юнфен – опиняються у полоні подвійної дилеми: підкорення та залежність від своїх чоловіків та палюче бажання вести спосіб життя, притаманний ліберальним жінкам. Позаяк, пані Мен знаходиться у відносно кращій ситуації, адже як і її чоловік, вона здатна проявляти турботу про інших. Не існує еталонного зразка поведінки представників інтелігенції у подібних ситуаціях, однак тиск обставин демонструє, що шлях Сюй Найчена є найбільш логічним, адже дозволяє йому присвятити себе потребам суспільства і звільнити себе від аб'юзивних відносин. Ся Янь підводить глядачів до думки, що у широкому розумінні любов не стає на заваді суспільних відносин, будь то воєнний час чи ні, доки обидва партнери уникають будь-яких необдуманих та

егоїстичних кроків. З іншого боку, надто велика терпимість і абсолютна відсутність стриманості можуть призвести до неминучої катастрофи. Успішне «управління» коханням та шлюбом зрештою залежить від причетних особистостей. У цьому відношенні необхідний баланс між почуттями, інтелектуальною проникливістю та відчуттям потреб суспільства [7, с. 267].

Сюжет драми є основним засобом вираження ідеї автора та відображає розгортання дії, розвиток персонажів, їх взаємовідносин та вчинків. Звісно, сюжет пов'язаний із темою драми та ставить за мету розкрити кожну дію, він складається із низки подій, що виникають як зіткнення основних ідей. Саме тому в основі будь-якого сюжету лежить саме конфлікт.

Висновки. Отже, драма Ся Яня «Ароматні трави на горизонті» відображає зіткнення внутрішніх переживань героїв із соціальними обставинами, глибоко розкриває психологію персонажів через їх вчинки, думки та почуття, які свідчать про становище суспільних відносин та їх вплив на внутрішній світ героїв, їх міжособистісні відносини та повсякденне життя. Залишаючи основні події поза полем зору читача, Ся Янь розкриває ідею твору та його тематику. Драматург вдається до використання аналітичної композиції, завдяки чому під виглядом зображення побутових подій викриває глибокий психологізм та проблеми життя своїх персонажів. Приховані ключові сюжетні події тут стають рушійною силою у розгортанні подій, розкритті характеру героїв. У «Ароматних травах на горизонті» сюжет є єдиним із ідеєю автора, а конфлікт не виноситься як окрема категорія, а розкривається поступово із кожною наступною дією. Залишаючи основний любовний конфлікт поза полем зору глядача, Ся Янь зосереджує увагу на психологізмі своїх персонажів, відображаючи в першу чергу вплив соціальних обставин на їх духовний стан. Це дозволяє визначати «Ароматні трави на горизонті» як соціально-психологічну драму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. McDougall B. S. The literature of China in the twentieth century. London : Hurst, 1997. 504 p.
2. 王凤仙·论夏衍《芳草天涯》中的女性叙事URL:https://wenku.baidu.com/view/00321991680203d8ce2f24e8?_wks_ =1674397618193 (дата звернення 10.01.2023)
3. 夏衍. 上海屋檐下; 芳草天涯/ 夏衍著. 北京 : 华夏出版社, 2011. 266 页.
4. Воробей О.С., Мурашев К. Г. Новітня література Китаю : навч. посіб. Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут філології, кафедра мов і літератур Далекого Сходу та Південно-Східної Азії. Логос, 2017. 239 с.
5. Воробей О.С. Творчість Лао Ше і китайська розмовна драма першої половини ХХ ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.04. Київ, 2013. 19 с.
6. 中国现代话剧历史 / 刘方政著. 北京: 人民文学出版社, 2009. 341 页.
7. Eberstein B. A Selective Guide to Chinese Literature, 1900-1949. Volume 4, The Drama. Leiden: E.J. Brill, 1990. 347 p.